

Практичне заняття №1

Тема: Мова - генетичний код нації. Художньо-стилістичний аналіз тексту

План

1. Мова і мислення. Мова - знаряддя мислення.
2. Мова і мовлення. Функції мови і мовлення.
3. Походження мови. Теорії щодо походження мови.
4. Писемна і усна форми української літературної мови.
5. Мовний стиль. Основні ознаки стилів і жанрів мови.
6. Експресивні різновиди мовлення.
7. Поняття про норми літературної мови. Види норм.

Завдання 1. Підготуйте усні виступи на одну з тем:

«Походження української мови», «Функції мови в суспільстві», «Українська мова – державна», «Форми існування сучасної української мови», «Мова – найбільше надбання народу й людини», «Мова – це глибина тисячоліть».

Завдання 2. Прочитайте текст. Прокоментуйте процитовані статті з Конституції України. Проаналізуйте стиль тексту. Свої міркування аргументуйте і запишіть.

Статті Конституції України щодо мов

З Розділу I

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

З Розділу II

Стаття 24. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 53. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 103. Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

З Розділу XII

Стаття 148. Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Завдання 3. Визначте, до яких функціональних стилів належать подані фрагменти текстів, охарактеризуйте їхні стилістичні особливості. Власну думку підкріпіть стилістично-лінгвістичним аналізом.

Текст 1.

Відколи до кімнати ввійшла Марта з дитиною на руках і трохи вляглась подорожня метушня, речі, простір, навіть сам час помітно скрадали свої гострі кути, ласкаво всміхаючись. Хаблакові губи теж свавільно розтягувались у безглузду для стороннього ока усмішку. Соромлячись дружини, він кидався до валіз, кошиків, клунків, що громадились у кутку. Але за хвилину знову непорушне сидів поруч дитячого ліжечка і голубив сторопілими від нових, не знаних досі почуттів очима крихітне личко Оксани. Дівчинка закрутила крізь сон головою. Андрій вирішив, що їй заважає спати світло. Зіп'явся на стілець, затулив лампочку аркушем паперу — на доччиному обличчі вирізнилися рівненькі вії.

— Дивись, вії... які...— шепнув Хаблак, незграбно повернувся до дружини і ледве не впав.

— Перекинеш, обережніше! — шарпнулась Марта. Він ще ніколи не бачив її такою стривоженою. Винувато ступив на підлогу. Справді, каліка нещасний, якісь дерев'яні ноги, міг же дитяче ліжко перекинути. Тепер він боявся дихати, аби не зашкодити доньці.

— Вона знову ворушиться...

Йому нетерпеливилось: швидше б прокидалася. За останні два місяці тиждень жив із сім'єю, не надивився, та й зовсім крихіткою була тоді Оксанка, черв'ячок рожевий.

Він метнувся до лантухів, зубами смикав вузли. Донька захлипала.

— Таки розбудив.— Марта випередила його, взяла дитинча на руки.— Але вже хай, бо вночі не спатиме.

— Дай мені...— несміливо проказав Андрій.

— Татко хоче нам шийку звернути, татко ще не вміє на ручках нас тримати, а ми зовсім мокрі, подай нам, татку, сухенькі пелюшечки, — наспівувала Марта.

Він подав пелюшки і стовбичив поруч ліжка, задихаючись від п'янкої, телячої радості. Дивно, але все, що досі турбувало, мучило, — все без вороття знецінювалось. Легко пропливла згадка про нарис, якого дописав уранці, чекаючи автомашини. Нариса ждуть у редакції, його треба сьогодні ж віднести, Борис Павлович чекає, це ж у наступний номер, розворот про другі жнива. Редакція, нарис, розворот—наче паморозь на шибці: похукаєш — усе розтануло. Марта подала білу лялечку з рожевим личком. Потягся назустріч, руки його тремтіли.

— Обережно голівку... Не впусти нас, татку. А мама купіль приготує.

На Андрієві долоні опустився клубочок живого тепла. Зовсім поруч цвіли темні оченята. Рипнули двері, дружина пішла до баби Христини, їхньої господарки, по теплу воду. Прислухався до Мартиних кроків, що загубились у сінях, — суворо заборонила цілувати дитину: боялась інфекції. Тоді, скоряючись непереборному солодкому бажанню, торкнувся краєчком уст теплої доньчиної щоки. І стількома щасливими почуттями засвітилося цієї хвилини його кістляве, довгоносе лице, що навіть байдужому оку здалося б воно чудовим.

Марта мовчки стояла на порозі, ледве стримуючи радісні сльози.

Текст 2.

Іноді невідомо: звертається Стус у вірші до Шевченка, чи до себе самого, таке в нього щільне з Шевченком єднання:

І так тобі нещастя бракувало.

Ти звав його. Ти думав – молодий,

упораєшся. Бо могутня шия

кріпацького поріддя не зігнеться,

аби там що. Пригадуєш? Було. «Зимові дерева», стор. 69

Взагалі, ціла поема «Потоки», що з неї я взяв цей уривок, може бути про Шевченка або про самого Стуса. В даному уривку «кріпацьке поріддя» наштовхує читача на перший вибір, а «пригадуєш?» – на другий.

Стусова в'язнична поезія вся насажена Шевченковою думкою, його силою, його відвагою, його бунтом – вона вся дзвенить ними. Щобільше, в Стуса ж бо навіть вбачаємо своєрідну імітацію «стилю» Шевченка не тільки в поезії, але в житті – в його, Стусовому, різкому екзистенціальному виборі та в гордому прийманні наслідків цього вибору, як на це натякає хоча б щойно наведений уривок.

Та ще глибше, під струменем Шевченкової енергії, пливе інший, найрвучкіший, струмінь. Маю тут на увазі оту інстинктову, передособисту, невимовну, але тим не менш явну енергію Стусового власного «я». Ця енергія така помітна хоча б тому, що в Стусовому дорібку нелегко знайти «об'єктивні» твори: навіть ті поезії, в яких ніби про щось інше, говорять про самого поета. Стусове «я», як Шевченкове, колосальне. Поетове «я» – динамо цієї передособистої енергії, і не пояснити його ніякою літературною теорією. Воно єднає і роздрібнює незамаскованих поверхових впливів, і роздвоєння постійного діалогу з Шевченком: енергія такого «я» дослівно ковтає всі впливи й моментально засвоює їх на стилістичному рівні, так що вони стають інтегрованою частиною і безпосереднього контексту, і цілого дорібку. Отже, енергія передособистого «я» підписує майже кожний Стусів рядок і світиться під відкрито прийнятими впливами, а навіть під частими своєрідно зухвалими стилізаціями. Певна річ, саме Стус може дозволити собі на те, щоб утверджувати своє «я» з перспективи літературної, щоб бути відкрито літературною людиною. Просто кажучи, він не має чого боятися. І саме тут є абсолютна протилежність між поетом таким, як Стус, і армією епігонів Рильського, що про неї я мимохідь згадав угорі: у першому випадку маємо справу з задерикуватою, майже нахабною, силою поетового «я», а в другому – з боязкою його неміччю. У цьому світлі доводиться змінити мій раніший опис Стусових поезій як свічад. Тепер

вони стають палімпсестами, що в них, крізь нашарування різних літературних ремінісценцій, просвічується дно глибинного, первинного, абсолютно власного ще не написаного тексту

Текст 3.

Звіт

Про педагогічну практику з 10.02.09 до 22.03.09
студентки факультету початкової освіти Доценко І. П.

Педагогічну практику проходила у 15 – й школі м. Львова. У школі було створено всі умови для проходження практики. Всі початкової школи мають великий стаж роботи, високу фахову й методичну підготовку. Шкільні кабінети достатньо обладнанні технічними засобами навчання, забезпечені наочними посібниками, науковою, навчальною та методичною літературою. Протягом усього перебування в школі я мала змогу отримати консультації як від вчителів початкової школи, так і від адміністрації школи.

За час практики провела 12 контрольних уроків і 5 уроків, які спеціально не оцінювалися. Усі уроки були обговорені з учителем і методистом. Практика у школі допомогла виробити багато практичних умінь і навичок. Я навчилася:

1. проводити уроки різних типів;
2. перевіряти різні види письмових робіт, оцінювати, та аналізувати їх;
3. планувати роботу з розвитку мовлення;
4. працювати над наочність у класі, виготовляти дидактичний та наочний матеріал для уроків;
5. організовувати позакласну роботу;
6. проводити виховні години та заходи.

За час проведення уроків з подання нового матеріалу, в його закріпленні особливих труднощів не було. Складніше проводити уроки аналізу контрольних робіт чи диктанту, а також із розвитку мовлення.

За час педагогічної практики проводила позакласну роботу зі спеціальності: лінгвістичну вікторину, тиждень української мови. До Шевченківських свят “ В сім’ї вольній, новій ...” випустила з учнями стіннівку.

Студентка факультету
початкової освіти
24.03.15

Доценко І. П.

Текст 4.

Навпроти стенду «Ярославів Вал», де підписує книжки Юрій Винничук, скупчилися палкі прихильники його творчості, перегородивши прохід до стендів інших видавництв; спеціального гостя з Польщі письменника Марека Краєвського, мов кінозірку, ледь не рве на шматки юрба дівчат. Проте вся ця веремія не відлякує читачів, принаймні більшість із них таки знаходять бажану книжку навіть у тисняві. Натовп — це цілеспрямовані «читаючі» люди, «інтелігенція, мозок українського народу», захоплено ділилася враженнями молода письменниця, яка побувала тут уперше.

«Всі видавці і ті, хто любить книжку, — живуть від форуму до форуму», — розповідає директор видавництва «Академвидав» Василь Теремко. Він уже впр'ятнадцяте приїжджає на форум і щоразу впевнений, що це — «найкраща, найефектніша і найефективніша книжкова акція року». Цієї думки, гадаю, дотримуються близько 600 видавництв, які заявили про свою участь у форумі.

Приєднується до похвали «книжковому імениннику» і директор видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» Іван Малкович: «Львівський форум — це вища ліга, яка стоїть на тому ж самому рівні, що й Лейпцизький ярмарок та інші. Він, можливо, дещо менший від міжнародних ярмарків, але те, що сюди щороку приїжджають письменники з різних країн, дуже важливо».

Видавництва готуються до форуму протягом цілого року — щоб запропонувати публіці щось цікаве, оригінальне і, найголовніше, недороге. Директор київського видавництва сучасної художньої літератури «Нора-друк» Елеонора Симонова каже, що літо перед форумом і початок вересня — це найгарячіша пора. На форумі видавництво презентувало 10 новинок, поціновувачі сучасної літератури збирають з полиць його стенда одразу по кілька примірників.

Підготовка не минає марно, про що свідчить готовність чималої кількості людей залишити тут кругленьку суму. Від 24-річної Оксани дізналася, що вона готова витратити на книжки 600—700 гривень. «Торік я взагалі витратила якусь шалену суму, 1000 гривень, здається». Мар'яна, 19-річна студентка зі Львова, ладна спорожнити свій гаманець і гаманець свого хлопця на гривень 500—600 — таке-от випробування почуттів.

А тим часом є й чимало проблем, які серйозно турбують видавців. Наприклад, п. Теремко вважає, що форум поступово втрачає свою «ділову функцію». «Мені здається, що діловий аспект форуму вже не має колишнього значення. А тим часом цей потенціал до кінця ще не використаний. Ті, хто організовує форум, формує його програму і зміст, знають про проблему і можуть її вирішити. Мені здається, що форум не добирає кількості солідних учасників саме з цієї причини. Деяких можливих учасників, представників знакових видавництв, які так чи інакше визначають ситуацію на видавничому ринку України, цього року на форумі я не зустрів. І це треба розцінити як певний симптом». Видавець зауважив, що організатори роблять акцент більше на спілкуванні і письменниках.

Текст 5.

- Ото нагостювалася в сестри, ото нагостювалася! Й треба ж було повіятися до неї та ще й дітей узяти. А як могла не повіятися, коли в кожному листі пише: приїдь і приїдь, не бачилися давно, чомусь незду-жається. Справді, очуныла трохи Килина, як ми явилися...Ой, Лебедин отой! Що там коїлося... Скільки там перемучилася, поки білети взяла. А люди, люди! Поїзд прийшов, ну моя мала Ольга й скочила в тамбур. Тоді я до Ілька, що стеріг коша на вокзалі. Впхнула коша, сама влізла, поїзд рушив, а Ілько й зостався. Хотіла на ходу з вагона вискочити, а як вискочиш, коли людиська кругом, і ти — яку могилі. То вже на якійсь станції видряпалася з вагона, поки добралася до Лебедина — час минув, нема дитини. Бігаю по станції, кричу, нема Ілька. Весь Лебедин оббігала — нема. Знов до сестри поїхала в село, може, там, думаю, а його нема. Пішла по селах,

питаю, може, хто бачив, хто чув, — ніхто не бачив, не чув. І вже війна, то де його шукати. Подалася додому, якимось добралася, ні жива ні мертва. Добре хоч Ольку застала вдома. Хоч мала дитина, а не загубилася, сама знайшла дорогу додому, та й люди помогли

Текст 6.

Виділяється стилістично нейтральна лексика і лексика стилістично забарвлена. До стилістично нейтральної лексики належать слова, які є назвами основних понять, пов'язаних із щоденним життям (земля, річка, сніг, батько, мати, хата, чоботи, сорочка, півень, горобина, зелений, щирий, сіяти, писати, десятий). До експресивно забарвленої лексики належать урочисті, пестливі, шанобливі, згрубілі, вульгарні і інші емоційні слова (матуся, вітрище, писака, здоровенний, шановний, пущвірінюк)

Професійні слова – слова, якими користуються люди певних професій: (палуба, маяк, якір, боцман, карбюратор, гальма, соло, октава, квартет, пюпітр, протокол, азот, молекула, фотосинтез, фермент, електрон, протон, атом, формула, рівняння, оксид, залізо, коренеплоди, ін'єкція, кровообіг, зернові, селекція, мікроскоп, тире, відмінок, присудок, двокрапка, прийменник.)

Терміни – слова, які називають наукові поняття. (якісні прикметники, відносні прикметники, дієслово, прислівник, числівник – мовознавчі терміни, орбіта, астероїд, ексцентриситети, перигелій, планета-гігант.) Не є термінами: Сонце, Марс, Земля.

Діалектні слова – слова, вживання яких обмежене певною місцевістю. (крисаня – капелюх, заки – поки, гейби – ніби, борше – швидше, газдинька – господинька, плай – стежка, ватра – вогнище, вдвійку – вдвох, плиткий – мілкий, стрийна – тітка, трембітанники – ті, що грають на трембіті, трійло – отрута.)

Арготизми – це слова або вислови, що властиві мовленню вузької соціальної чи професійної групи людей. Не зовсім зрозумілі стороннім. (пара-двійка; шпора, карманник, кишки – речі; форс-гроші; ходити на вогник-обікрасти квартиру;).

Самостійне практичне завдання: Скласти діалог «На першому побаченні».

Теоретичний матеріал

Літературна мова. Державна мова. Мовна норма.

Українська мова – національна мова українського народу.

Мова – це “характерний для людського суспільства специфічний фонд знакової діяльності, який полягає у застосуванні історично усталених у певній етнічній спільноті артикуляційно – звукових актів для позначення явищ об'єктивної дійсності з метою обміну між членами спільноти інформацією”.

Українська мова – єдина національна мова українського народу. Нею послуговуються також українці, які проживають за межами України. Українська мова входить до найпоширеніших мов світу, нею розмовляє близько 45 мільйонів людей. Вона належить до східної групи слов'янських мов, що входять до індоєвропейської мовної сім'ї.

Відповідно до статті 10 Конституції України, прийнятої Верховною Радою 28 червня 1996 року, українська мова є державною мовою в Україні, “державна забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України”. Українська національна мова існує:

а) у вищій формі загальнонародної мови – сучасній українській літературній мові;

б) у нижчих формах загальнонародної мови – її територіальних діалектах.

Отже, не слід ототожнювати поняття “національна мова” і “літературна мова”. Національна мова охоплює літературну мову, територіальні діалекти, професійні й соціальні жаргони суто розмовну лексику, а літературна мова є вищою формою національної мови. Національну мову творить народ, тоді як відшліфована її форма – літературна мова – викристалізовується під пером митців слова.

Літературна мова – це унормована, відшліфована форма загальнонародної мови, що обслуговує найрізноманітніші сфери суспільної діяльності людей: державні та громадські установи, пресу, художню літературу, науку, театр, освіту й побут людей. Вона характеризується унормованістю, уніфікованістю, стандартністю, високою граматичною організацією, розвиненою системою стилів.

Літературна мова реалізовується в **усній** і **писемній** формах. Обидві форми однаково поширені в сучасному мовленні, їм властиві основні загальномовні норми, проте кожна з них має й свої особливості, що пояснюється специфікою функціонування літературної мови в кожній із форм.

Писемна форма літературної мови функціонує у сфері державної, політичної, господарської, наукової і культурної діяльності.

Усна форма літературної мови обслуговує безпосереднє спілкування людей, побутові й виробничі потреби суспільства.

Сучасна українська літературна мова сформувалася на основі південно-східного наріччя, ввібравши в себе деякі діалектні риси інших наріч. Зачинателем нової української літературної мови був І. П. Котляревський – автор перших великих художніх творів українською мовою (“Енеїда”, “Наталка – Полтавка”, “Москаль - чарівник”). Він першим використав народнорозмовні багатства полтавських говорів і фольклору.

Основоположником сучасної української літературної мови по праву вважають Тараса Григоровича Шевченка. Саме він уперше “своєю творчістю підніс її на високий рівень суспільно – мовної і словесно – художньої культури, заклав підвалини для розвитку в ній наукового, публіцистичного та інших стилів літературної мови ... У мові творів Шевченка знайшли глибоке відображення народнопоетична творчість, уснорозмовні форми народної мови”. Традиції Т. Шевченка у розвитку української літературної мови продовжували у своїй творчості І. Франко, Леся Українка, Панас Мирний, М. Коцюбинський та інші письменники.

Мовна норма

Українська літературна мова як вища форма загальнонародної національної мови, відшліфована майстрами слова, характеризується наявністю сталих норм, які є обов’язковими для всіх її носіїв. Унормованість – головна ознака літературної мови.

Норма літературної мови – це сукупність загально прийнятих правил реалізації мовної системи, які закріплюються у процесі суспільної комунікації.

Розрізняють різні типи норм : орфоепічні (вимова звуків і звукосполучень), графічні (передавання звуків на письмі), орфографічні (написання слів), лексичні (слововживання), морфологічні (правильне вживання морфем), синтаксичні (усталені зразки побудови словосполучень, речень), стилістичні (вибір мовних елементів відповідно до умов спілкування), пунктуаційні (вживання розділових знаків).

Норми характеризуються системністю, історичною і соціальною зумовленістю, стабільністю. Проте з часом літературні норми можуть змінюватися. Тому в межах норми співіснують мовні варіанти – видозміни однієї й тієї самої мовної одиниці, наявні на різних мовних рівнях: фонетичному, лексичному, морфологічному, та синтаксичному. Варіанти виникають відповідно до потреб суспільства в кодифікації написань і відображають тимчасове співіснування старого й нового в мові.

У процесі розвитку літературної мови кількість і якість мовних варіантів змінюється. Мовні норми найповніше й у певній системі фіксуються у правописі, словниках, довідниках, підручниках і посібниках з української мови.

Практичне заняття №2
Тема: Фонетична та фонематична транскрипція.
Передавання тексту у фонетичній транскрипції.

План

1. Звуки мови як фізіологічне явище.
2. Творення голосних і приголосних звуків.
3. Транскрипція і транслітерація.
4. Фонетична транскрипція.
5. Фонематична транскрипція.

Завдання 1. Запишіть фонетичною транскрипцією поданий текст, назвіть всі ознаки кожного звука виділених слів.

Ще такої зими лютої та *скаженої* люди не зазнають! Осінь була *дощова*: від другої *пречистої* як почалися дощі, та день у день лили - до самого Пилипа. Земля так набралася води, що вже і в себе не *приймала*. Великими річками-озерами стояла та вода по полях та балках; на проїжджих шляхах такі багна - ні пройти ні проїхати. Не тільки село з селом - сусіди не бачилися одно з другим цілими тижнями; жили, як у неволі. *Осіння* надвірня робота стала. Коли хто мав клуню - молотив собі потроху, прибирав, що дала за літо кривава праця. Та чи багато тих клунь у Мар'янівці? У зборщика Грицька Супруна - одна; у попа - друга; у пана третя; а в останніх хліб гнив у стогах. І врожай того літа негустий удався; тепер осінь мала й те *зогноїти*... Боліло хліборобське серце, дивлячись на свої залиті водою токи, на почорнілі, припавші до землі стіжки. У Демиденка у стозі жито росло; у Кнура два стоги миші поточили; зовсім скирти розсунулись, розпались - у гній повернулися. В Остапенка оселя подірчавіла - вода у хату лилася: лгав був сеї осені вкрити, та захопила негода. На людей пішла пошесть: трясці, пропасниці... Заробітку ніякого; грошей немає. У других і хліба не стало, та ніде й позичити. Біда, кара господня! Наймали акафисти, служили молебні - ніщо не помогало!

(П. Мирний)

Завдання 2. Записати текст фонетичною транскрипцією, охарактеризувати в ньому всі приголосні за такими критеріями: *за місцем творення, за способом творення, за участю голосу і шуму, за твердістю/м'якістю, за акустичним сприйманням.*

В таку добу під горою,
Біля того гаю,
Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.
Може, вийшла русалонька
Матері шукати,
А може, жде козаченька,
Щоб залоскотати.
Не русалонька блукає –
То дівчина ходить,

Й сама не зна (бо причинна),
Що такеє робить.
Так ворожка поробила,
Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходя опівночі,
Спала й виглядала
Козаченька молодого,
Що торік покинув.
Обіщався вернутися,
Та, мабуть, і згинув!

(Т.Г.Шевченко)

Завдання 3. Прочитайте поданий текст, виконайте звуко-буквений розбір слів, поділивши їх на групи: а) букви = звуки; б) букви < звуки; в) букви > звуки.

«За що мене, як росла я,
Люде не любили?
За що мене, як виросла,
Молодую вбили?
За що вони тепер мене
В палатах вітають,
Царівною називають,
Очей не спускають
З мого цвіту? Дивуються,
Не знають, де діти!
Скажи мені, мій братику,
Королевий Цвіте!»
«Я не знаю, моя сестро».
І Цвіт королевий
Схилив свою головоньку
Червоно-рожеву
До білого пониклого
Личенька Лілеї.

(Т. Шевченко)

Б) В огірках теж були бджоли. Вони порались коло цвіту і так прудко літали до соняшника, до маку - й додому, і так їм було ніколи, що, скільки я не намагавсь, як не дражнив їх, так ні одна чомусь мене й не вкусила. А бджоляче жало хоч і болить, зате вже коли почнеш плакати, дід уже чи мати дають зразу мідну копійку, яку треба прикладати до болючого місця. Тоді біль швидко проходив, а за копійку можна було купити у Масія аж чотири цукерки і вже смакувати до самого вечора.

(О. Довженко)

Завдання 5. Запишіть слова поданого тексту в алфавітному порядку, вживаючи їх у початковій формі.

Нічка тиха і темна була.
Я стояла, мій друже, з тобою;
Я дивилась на тебе з журбою,

Нічка тиха і темна була...
Вітер сумно зітхав у саду.
Ти співав, я мовчазна сиділа,
Пісня в серці у мене бриніла;
Вітер сумно зітхав у саду...
Спалахнула далека зірниця.
Ох, яка мене туга взяла!
Серце гострим ножем пройняла.
Спалахнула далека зірниця...
(Леся Українка)

Завдання 6. Запишіть в алфавітному порядку всі відомі вам терміни української мови, педагогіки, психології.

Завдання 7. Визначити, яка асиміляція (уподібнення) відбувається у словах. Діжка, глечик, кінь, Харків, розкіш, ягідка, стежка, кізка, нігті, наголос, слова, чотирма, сторож, дубки, тягти, берізка, боротьба, рюкзак, свідчити, отже, зцілити, зшивати, безчесний, кігті, вокзал, анекдот, молотьба, дьогтю, майбутнє, пісні, дзвякати, пізніше, щастя, легкий, вогко, розширити, на річці, відчути, диспетчер, у книжці, листя, завітчати, нігті. Бряжчати, стіл, принісши, дочці, радується, твердість, зберегти, допомогти, мед, не морочся, ознаки, безжиттєвий, пташці, скатертина, бризки, серпневий, свято, майбутнє, надто, диспетчер, не вріжся, розширити, дядько, дужка.

Теоретичний матеріал

Фонетика – розділ мовознавства, який вивчає звуковий склад мови, творення звуків і їхні властивості. **Звук** – найменша одиниця мови, за допомогою якої творяться, розпізнаються і розрізняються слова та їх форми. Звуки вимовляємо і чуємо.

Графіка – розділ мовознавства, що вивчає сукупність умовних знаків письма для передавання усного мовлення. Графічні знаки: букви(літери), неалфавітні знаки(розділові знаки, апостроф, дефіс, знак наголосу, знак переносу, цифрові знаки).

Для того, щоб записати сказане, користуємось умовними позначками для звуків - **буквами**. Букви пишемо і бачимо. Сукупність літер, прийнятих в системі будь-якої мови і розміщених в певному порядку називають **алфавітом**. Сучасний алфавіт сформувався на основі давньої старослов'янської азбуки – кирилиці(від імені Кирила – творця слов'янської писемності, він з братом Мефодієм проповідували християнство.) Український алфавіт складається з 33 букв, кожна з яких має своє місце і свою форму(велика-мала, писана-друкована). Порядок букв в українському алфавіті вивчити!!!

Класифікація звуків

Звукова система української мови нараховує **38 звуків – 6 голосних і 32 приголосних**.

Будова мовного апарату. Головною фонетичною одиницею є звук. Звуки мовлення мають досить складну будову, тому вивчаються в трьох аспектах: акустичному, фізіолого-артикуляційному та лінгвістичному. Фізіолого-артикуляційний аспект передбачає вивчення будови та роботи мовного апарату. Усі звуки мовлення утворюються при видихуванні повітря, яке починає свій шлях з легенів, через бронхи потрапляє в дихальне горло. Тобто трахею, а звідти – в гортань. Гортань складається з двох великих і кількох малих хрящів. Упоперек гортані горизонтально прикріплені дві голосові зв'язки, між якими є голосова щілина. Якщо голосові зв'язки ненапружені і голосова щілина відкрита видихуване повітря вільно проходить через щілину і дрижання голосових зв'язок не виникає. Якщо вони напружені і зближені, то видихуване повітря розтуляє їх, викликаючи їхнє дрижання. Внаслідок цього дрижання утворюються звукові хвилі, які спричинюють виникнення голосу і шуму, з чого і складаються звуки мовлення. Із гортані видихуване повітря потрапляє в зів, який є нерухомий, тому значної ролі не відіграє. Із зіву повітря потрапляє у ротову порожнину, при утворенні окремих звуків

у носову порожнину. У ротовій порожнині є органи: язик, зуби, м'яке і тверде піднебіння, ясна. Ці органи, змикаючись, створюють перепони повітрю. Таким чином творяться приголосні звуки. Розрізняють активні(голосові зв'язки, язик, зуби) і пасивні органи (тверде і м'яке піднебіння) мовлення.

Робота мовних органів, спрямованих на творення звуків, називається **артикуляцією**.

Голосні – творяться за допомогою голосу. Їхнє джерело – коливання розташованих у гортані голосових зв'язок ([а,о,у,и,і,є]). Для передавання 6 голосних звуків використовують 10 літер: а,о,у,и,і,є,я,ю,є,ї.

Артикуляційні класифікації голосних

Підняття	Ряди		
	Передній	Середній	Задній
Високе	І И		У
Середнє	Е		О
Низьке			А

Приголосні – це звуки, що творяться за допомогою голосу і шуму або лише шуму. При їх творенні струмінь видихуваного повітря потрапляє на різні перепони органів мовлення(язик, губи, зуби), внаслідок чого виникають шуми, які є основою приголосних звуків.

1.Класифікація приголосних за участю голосу і шуму.

Сонорні - [р,л,м,н,в,й] – голос переважає над шумом

Дзвінкі- [б, -, д, з, ж, дз, дж, г, г] - шум переважає над голосом.

Глухі - [п, ф, т, с, ш, ц, ч, х, к] – складаються тільки з шуму.

2.Класифікація за місцем творення звуків.

Губні – [б, п, в, м, ф]

Язикові –

передньоязикові- [д, ж, дж, з, дз, л, н, с, т, ц, ч, ш]

Середньоязиковий – [й]

Задньоязикові – [г, к, х]

Гортанний(горловий) - [г]

3.За способом творення шуму.

Зімкнені(проривні) - [б, п, д, , к, г]

Африкати (злиті) - [дж, дз]

Щілинні – [в, г, ж, з, й, л, м, н, с, ф, х, ц, ч, ш]

Дрижачі – [р]

4.За акустичним виявом. Шиплячі – [ж, ч, ш, дж] Свистячі – [з, ц, с, дз]

5 За твердістю і м'якістю. Тверді – [б, п, в, м, ф, д, т, р, л, н, з, дз, с, ц, ж, дж, ч, ш, г, к, х, г]

М'які – [д',т',л',н',р',з',дж',с',ц',й]

М'якість приголосного на письмі позначають за допомогою:

1. м'якого знака,
2. букв я, ю, є (у позиції після приголосного)
3. букви і .

Завжди твердими в українській мові є:

1. губні: [б,п,в,м,ф]
2. шиплячі: [ж,ч,ш,дж]
3. задньоязикові: [г,к,х]
4. горловий: [г]

Основні невідповідності між буквами і звуками.

1.Букви я,ю,є можуть позначати два звуки [йа, йу, йе] у позиції:

- а) на початку слова: *яхта* – 4 букви, 5 звуків.
- б) після апострофа: *в'юн* – 3 б., 4 зв.
- в) після голосної: *алея* – 4 б. , 5 зв.
- г) після м'якого знака: *ательє* – 6 б. , 6 зв.

2. Букви ї, щ завжди позначають два звуки [йі, шч]

3. Дві букви дж, дз можуть позначати один звук, якщо належать до кореня. Якщо ці букви на стику префікса і кореня, тоді кожна з них позначає один звук. *Ходжу* – 5 б., 4 зв.; *підживити* – 9 б., 9 зв.

4. М'який знак не позначає звука лише букву і м'якість попереднього приголосного.

Фонетична транскрипція.

За допомогою фонетичної транскрипції на письмі точно позначаються всі мовні звуки, що реально вимовляються у потоці мовлення. Фонетична транскрипція відповідає таким вимогам:

- текст чи слово, що записуються фонетичною транскрипцією, беруться в квадратні дужки: [].

- кожна літера вживається для позначення лише одного звука;

- не вживаються літери *ї,щ,я,ю,є,ь*.

- м'якість приголосного звука зображується скісною рисочкою справа на ліво над літерою з правого боку [л']

- напівм'якість – апострофом у тому самому місці (пом'якшуються губні приголосні, шиплячі, задньоязикові, горловий).

- подовжені приголосні звуки позначаються однією літерою, після якої ставиться двокрапка [н:].

- звуки [дж],[дз] позначаються двома літерами з дужкою над ними, вигнутою вгору.

- якщо [й] наближається у вимові до [і], то така вимова позначається так: [і]. Якщо приголосний [в] у вимові наближається до голосного [у], то така вимова позначається літерою [у]. Звуки, що позначаються літерами [і],[у], називаються нескладотвірними голосними. Вони виникають на початку слова [учора],[іду], в середині слова після голосного перед приголосним [прауда],[приймайу] чи у кінці слова після голосного [ходиу],[с'ідаі].

- наближеність вимови одного звука до іншого позначається двома літерами: у рядку поряд з іншими літерами позначається основний звук, а справа вгорі біля цієї букви зображується звук, до якого наявне наближення: [е] [и] – у ненаголошеній позиції, [о] – наближення [о] до [у] відбувається перед складом з наголошеним [у] чи [і].

- у кожному слові, в якому 2 і більше складів, позначається наголос вертикальною рисочкою справа біля літери, що позначає наголошений склад.

- у записах фонетичною транскрипцією не вживається апостроф, дефіс, велика літера, розділові знаки – позначають мала (/) й велика (//) паузи.

Асиміляція. У мовленні приголосні звуки, що стоять поруч, взаємодіють один з одним і цілком або частково уподібнюються. Таке явище називають **асиміляцією** (з лат.-уподібнення).

Асиміляція приголосних звуків в українській мові найчастіше відбувається за такими ознаками: за дзвінкістю/глухістю, за м'якістю/твердістю, рідше – за місцем і способом творення звуків.

Асиміляція за дзвінкістю спостерігається тоді, коли наступний дзвінкий приголосний впливає на попередній глухий і робить його дзвінким: *молотьба*, *вокзал*, *анекдот*, *отже*.

Така асиміляція відбувається й на стику двох слів, особливо при швидкому темпі мовлення: *як же, ваш брат*.

Асиміляція за глухістю відбувається тоді, коли під впливом наступного глухого приголосного попередній дзвінкий стає глухим: *легкий*, *вогко*, *дьогтю*, *кігті*.

Найбільшого впливу глухих дзвінкі звуки зазнають на межі префікса й кореня. Префікс з- перед наступним глухим приголосним асимілюється ним: *схилити*, *списати*, *зшити*, *зцідити*, *зсипати*. На письмі префікс з- перейшов у с- лише перед глухими *к,ф,п,т,х*. Перед іншими приголосними пишемо з- (асиміляція зберігається лише у вимові).

Асиміляція за місцем і способом творення. Під впливом наступного приголосного змінюють свою якість попередні приголосні у таких звукосполученнях:

- *дт, тч* – *чч* *свідчити*; *ти* – *чи* *коротший*; *тс* – *цц* *робиться*; *си* – *ши* *приніси*; *шс* – *сс* *смієшся*; *чц* – *цц* *дочки*; *і ін*.

Асиміляція за м'якістю відбувається тоді, коли наступний м'який приголосний уподібнює собі за цією ознакою попередній твердий приголосний звук. Передньоязикові *д,т,з,с,ц,л,н,дз* перед наступними м'якими пом'якшуються: *пісня*, *український*, *кузня*, *повість*, *сонця*, *сніг*. Напівпом'якшені приголосні (губні, шиплячі, задньоязикові, глотковий) на інші приголосні

не впливають: *двір, збір, твір, мудрі*. Перед ними м'яку вимову можуть мати свистячі *з, с, ц, дз; світ, цвіт, цвях, дзвін*.

Дисиміляція (з лат. розподібнення) – це таке фонетичне явище, при якому один з двох однакових чи подібних приголосних звуків у межах одного слова замінюється іншим, артикуляційно близьким. Отже це розподібнення звуків: два проривні звуки *кт-* змінилися на *хт-* кьто- -хто; крьсть—хрест і ін.

Практичне заняття №3

Тема: Графіка і орфографія. Виникнення і розвиток письма.

План

1. Роль орфоепічних та орфографічних норм в усному та письмовому мовленні.
2. Культура мови і орфографія та орфоепія.
3. Принципи українського правопису.
4. Правила нового українського правопису.
5. Історія української орфографії.

Завдання 1. Законспекуйте статтю «До історії нашого правопису» (Фаріон І. Правопис – Корсет мови. – Львів, 2004. – С. 12-31).

Завдання 2. Запишіть текст, поясніть наявні орфограми.

Ніхто не знав обсягу прийдешнього в ту ніч. Не знав і герой нашої повісті, червоноармієць початку Великої Вітчизняної війни, Іван Орлюк. Тільки відчував він, рушаючи на схід зі своїм полком, що настав великий час, і, збентежений незвичайністю почуття, мовчав.

Впали мости на Дніпрі. Важкий гуркіт покотився понад водним простором. З високих круч посипалась земля. На покинутому березі, вже по той бік, на стрімкій кручі стояла мати Івана Орлюка — немолода колгоспниця Тетяна.

— Відведи, господи, руку смерті від мого сина-воїна! — урочисто наказувала вона, й вітер ніс її слова в пільму. Потім, змахнувши руками, наче птиця крилами, вона стала навколішки й, подавшись наперед, ладна, здавалось, полинути за Дніпро, затужила:

— Іваном звать його, моя доле, Орлюком Іваном, а я його мати! Стою на зорях вечірніх і вранішніх, закликаю дороги. — Стою опівночі над безоднею скорботи, аби не взяв його ні меч, ні вогонь, ні вода. Сину мій, обороно моя!..

Земна куля оберталася у міжнародному просторі. Диміла планета від Нордкапу до Чорного моря, а над її ідеальною сферою сновигали літаки, вивергаючи з своїх черев тисячі бомб. І весь ефір звучав новою музикою, якої ще не відало життя. Це не були ні гімни його красі, ні величання його геніїв, ні реквієми героям. В холодне безмежжя неслись свист, і виття, і вищання радіошифрів. У злобне гарчання заневоленого ефіру вривались недоречні мелодії пеленгів, люті вигуки атакуючих, заклики, накази на мовах великих народів. Але все, що звучало в світі, перекривав катастрофічний гуркіт моторів епохи.

(О. Довженко)

Завдання 4. Від поданих слів утворіть складні прикметники, поставте їх у родовий та орудний відмінки.

Вагон, ремонтний; низький, рентабельний; машини, будувати; бюджет, фінанси; лікувальний, профілактичний; відомий на весь світ; зовнішня політика; загальний, науковий; індустріальний, механічний; віце, адміральський; продуктовий, промисловий; багато раз; синій, блакитний; кислуватий, солоний; мало, знайомий; західні слов'яни; шістнадцять поверх; вісімнадцять, градус; суспільний, шкідливий; загальний, демократичний; суспільний, корисний; виробничий, споживчий; сто, ват.

Завдання 5. Із поданих слів утворіть складні прикметники, в яких перша частина – числівник; поясніть відмінювання та правопис цих слів.

30 кілограмів, 40 років, 120 днів, 1000 рук, 526 літрів, 10 тонн, 234 вулиці, 365 вулиць, 16 поверх, 74 доби, 7 тижнів, 25 гектарів.

Завдання 6. Виконайте завдання:

6.1. Поставте, де потрібно, апостроф.

1)Слов..яни, звір..ячий, роз..ятрений, трьох..етапний, трьох..ярусний, об..їжджати, об..ємний, без..ядерний, необ..їжджений, пів..язика, арф..яр, возз..єднання, в..йокнути, дит..ясла, пів..Європи, кам..яний, звір..ячий, Лук..янович, повір..я, сер..йозний, повітр..я, міжгір..я, пор..ядок, довір..я, Лук..янчук, кар..єра, всер..йоз, тр..юм, Гур..єв, підгір..я, матір..ю, Р..єпін, з матер..ями, бур..я, р..ясно, кур..йозний, забур..янений, Гур..явка, р..яд, від..ємний, без..ідейний, з..організувати, дез..орієнтація, сан..інструктор, Із..яслав, полум..яніти, Амудар..я, різдв..яний, між..ярусний, присв..ята, безвітр..яний, Лук..яненко, бур..ячиння, Солов..йов, Валер..ян, сер..йозний, повітр..я, міжгір..я, пор..ядок, довір..я, забур..янений, вітр..як, валер..янка, б..язевий, сім..янин, зат..ямити, запам..ятати, Дерев..янка, медв..яний, В..язьма, дріб..язковий, взаємозв..язаний, рутв..яний, різьб..ярство, зав..язка, підрум..янений, зм..якшити, львів..яни, поголіб..я, перед..осінній, роз..ораний.

2)Ім..я, під..їхати, в..їхати, сім..я, м..ята, м..ятний, пір..я, м..яч, п..ять, з..їхати, м..ясо, дерев..яні, Мар..янка, м..який, пам..ять, пам..ятник, пам..ятати, з..їзд, пам..ятник, дев..ять, реп..ях, солов..ї, бур..ян, подвір..я, розв..язали, з..їв, з..юрмитись, зв..язали, прислів..я, об..єднати, роз..їхатись, здоров..я, хлоп..ята, роз..яснити, в..юм, кам..яне, з..явився, полум..я, від..їхав, з любов..ю, п..явки, ганчір..я, міжгір..я, черв..як, п..ятниця, рум..яний, сузір..я, б..ють, в..ють, п..ята, п..ятак, п..ятірна, в..язка, м..який, м..якший, повір..я, між..яр..я, підгір..я, в..ялий, м..язи, гороб..яче, м..якнути, м..якосердий, м..якотілий, м..ясорубка, комп..ютер.

3)Ун...верс...тет, ж...рі, парф...мерія, ауд...єнц...я, міл...он, медал...он, ...скадр...л...я, бенеф...с, тра...ктор...я, Гол...фетр...м, акс.ома, Г...малаї, Га...ті, Т...бет, кар...єра, ал...янс, ньюфаундленд, ад...ютант, р...тор...ка, полем...ка, д...дакт...ка, ...мпров...зац...я, Вав...лон, Р...о-де-Жанейро, колон...а, нет...о, кон...юнктура, Пхен...ян, миш...як, кольорова гам...а, гам...а-промені, конфет...ї, тон...а, вет...о, Л...сабон, П...ренєї, л...брет...о, Ел...ада, ел...нка, кур...оз, кл...матолог...я, ін...екц...я, Х...юстон, адаж...о, адм...н...страція, вест...б...юль, д...ф...ренц...ал, міл...ярд, Корд...л...єри, Т...т...кака, Д...зель, д...зель.

6.2. Замість крапок, де потрібно, поставте пропущену літеру.

1)Стат..я, стат..ей, юн..ат, колод...я, маз..ю, першіст..ю, суцвіт..я підніж..я, клоч..я, матір..ю, людяніст..ю, безмеж..я, безчест..я, груд..я, сміт..я, мотуз..я, л..є, лист..я, полум..я, збіж..я, вражен..я, солін..я, харч..ю, віст..ю, повин..ю, жит..я, тін..ю, стат..я, Іл..я, віс..ю, зран..я, здоровен..ий, священ..ий, бов..ан, л..яний, с..авці, священ..ик, повноліт..я, весіл..я, навман..я, роздоріж..я, папорот..ю, радіомовлен..я, засил..я, ніч..ю, безліч..ю, шерст..ю, мудріст..ю, скрин..я, лист..я, безліс..я, ріл..я, мід..ю, скатерт..ю, пам'ят..ю, від..ати, сон..ий, віднос..я, розстріл..яти, осін..ій, розріс..я, роз..єднати, без..ахисний, стін..ий, без..убий, об..ити, підніс..я, обез..броїти, начин..я, надріч..я, нал..яти, безгомін..я, розкрил..я, бездон..ї, дивовид..я, над..алекий, клечан..я, роз..ява, воз..єднання, щоден..ий, військ..омат, докорін..ий.

2)Стал..ю, доповід..ю, зелен..ю, ніч..ю, сіл..ю, відповід..ю, піч..ю, міл..ю, мід..ю, гусін..ю, пам'ят..ю, річ..ю, поміч..ю, молод..ю, постат..ю, тін..ю, подорож..ю, радіст..ю, любов..ю,

юніст..ю, вірніст..ю, гордіст..ю, відсутніст..ю, блакит..ю, віддал..ю, карамел..ю, верф..ю, медал..ю, миліст..ю, нежит..ю, ожелед..ю, панел..ю, педал..ю, рис..ю, рівніст..ю, нерівніст..ю, рол..ю, сиріст..ю, туш..ю, доблест..ю, впертіст..ю, обізнаніст..ю, област..ю, охайніст..ю, печал..ю, цікавіст..ю, якіст..ю.

6.3. Поставте, де потрібно, м'який знак.

1.Кавказ...кий, тюр...ма, астрахан...ський, різ..бяр, арал...с...кий, камін...чик, ремін...чик, щіл...ний, емул...сія, мален...кий, паял...ник, астрахан...ці, наймен...ший, нян...чити, економіч...ний, шахтарс...кий, емал...ований, квіт..ці, бджіл...ці, жмен...ці, козац...кий, вітерец..., сопіл...ці, снігурон...ці, Молот...ба. Кін..цівка. Мен...ший. Сільс...кий. Уман...ський. Н...юанс. Ател...є. Пан...ство. Кін...чик. Близ...кість. Бояз...кий. Дівчин...ці. Яблун...ці. П'ятсот. Волин...ський.

2.Людс...кість. Промін...чик. Кін...чик. Мен...ше. Дон...чин. Брин...чати. П'ят...десят. Безбат...ченко. Міл...ярд. Мад...яр. Селян...ство. Ін...ший. Різ...бяр. Голубон...ці. Хустин...ці. Громадян...ський. Нян...чин. Змен...шувати. Велетен...ський. Рибон...ці. Дитин...ці. Ател...є. Павіл...йон. Конферанс...є. Модел...єр. Т...мяний. Тас...ма. Пас...мо. П'ят...сот. Мазун...чик. Він...єтка. Мен...шість. Громадян...ство. Він...ця. Француз...кий. Матін...чин. Майбут...не. Вишен...ці. Марин...ці. Чотир...ма. Сімдесят... Різ...ба. Кін...ці. Республікан...ський. Бул...йон. Спілчан...ський. Бояз...кий. Близ...кий. Людс...кість. В'яз...ко. Вуз...ко. Тон...ший. Грин...чишин. Гребін...чик. Черешен...ці. Ялин...ці. Шістдесят...Корін...чик. Гуаш...Дрож...

Завдання 7. Виконайте завдання:

7.1. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса –ськ(ий)

Інтелігент, Іртиш, товариш, Кременчук, Рига, чуваш, Гамбург, коряк, Золотоноша, Люксембург, Кривий Ріг, Владивосток, Дамаск, студент, Тлумач, Бучач, гігант, черкес, прус, латиш, Полісся, чех, печеніг, волох, варяг, Гаага, Запоріжжя, Цюрих, Париж, казах, опортуніст, узбек, басмач, калмик, Магдебург, кравець, матрос, Умань, Париж, Бахмач, Ясси, таджик, Лейпциг, Прага, Дрогобич, Буг, француз, Овруч, Гурзуф, Вишгород, Самбір, Моргород, Гадяч, Кагарлик, Прилуки, Костепіль, Васильків, Чигирин, Славута, Бердичів, Коростень, Білокоровичі, Алушта, Тростянець, Здолбунів, Корець.

7.2. Від поданих прикметників утворіть іменники за допомогою суфікса –ин(а)

Угорський, львівський, чернівецький, харківський, уманський, козацький, партизанський, солдатський, рекрутський, німецький, волоський, обивательський, канцелярський, хуторянський, одеський, вояцький, кріпацький, гайдамацький, донецький, галицький, вінницький, полтавський, сумський, рівненський, херсонський, миколаївський, луганський, київський, турецький, німецький, івано-франківський, тернопільський, гуцульський, смілянський, батьківський, хмельницький, смоленський, житомирський.

7.3. Від поданих слів утворіть прикметники.

Пристрасть, область, виїзд, щастя, жалість, радість, ненависть, контраст, кількість, вартість, якість, компост, совість, пестити, честь, хвастатись, тиждень, баласт, доблесть, користь, кістка, заздрість, захист, цілість, піст, перехрестя, вість, велетень, аспірант, турист, інтелігент, дилетант, пропуск, карерист, президент, кореспондент, форпост, захист, допуск.

Культура мовлення

Увага! Чи білет і квиток те саме? Вступаємо чи поступаємо до університету, академії, коледжу...

Практичне заняття №4

Тема. Написання складних та складноскорочених слів.

Виконання орфографічних вправ.

План:

1. Загальні правила правопису складних слів.

2. Написання складних іменників.
3. Написання складних прикметників.
4. Написання складних прислівників.
5. Написання складних числівників та займенників.
6. Правопис службових частин мови.

Завдання 1. Подані складні іменники запишіть разом або через дефіс; поставте складні іменники у родовий, давальний, орудний відмінки, поясніть їх правопис.

Інженер-механік, лісотундра, пів хвилини, життя-буття, зерноелеватор, напівсон, 10-річчя, пів Європи, пішохід, радіофізик, пів аркуша, Пуца-Водиця, тисячоліття, відеотелефон, віцепрезидент, стоп-кран, генерал-лейтенант, виставка-продаж, мінісукня, прем'єр-міністр, Івано-Франківськ, тонно-кілометр, ветлікар, гідроакустик, націонал-соціаліст, 125-річчя, сантехнік, водоспоживання, мінікомп'ютер, люби-мене.

Завдання 2. Виписати з поданого переліку слова з помилками. Пояснити правила їх написання.

З давніх-давен, ніби то, бесперешкодно, бреніти, неспроста, адютант ядерно-енергетичний, цвях, пів кімнати, брутто, середньовіччя, хібащо, величезний, пристрасний, ірреальний, вілла, криворізький, беспечний, лються, медвяний, комп'ютер, аккумулятор, джигіт, інтерв'ю, казахський, пів-Харкова, ф'юзеляж, доцентський, зломити, дзвякати, всеж-таки, спросоння, східно-слов'янський, з-посеред, Верховна Рада, чотирма, шосе, східно-європейський, латишський, скраю, спідлоба, найблищий, по-брацьки, малодосліджений, близький Схід, раз за разом, із-за, позаторік, міні-футбол, ахілесова п'ята, на-гора, не можна, пліч-о-пліч, дев'ятсот, Божя Матір, зовнішньополітичний, нізвідки, п'юре, дармащо, Збройні сили України, тьмянний, з-поміж, меншість, колач, присв'ячений, без відома, суспільно-корисний, незрівнянний, різьбяр, священник. миш'як, розброєння, авжеж (частка), під час, Дарданели.

Завдання 3. Виберіть правильний приголосний.

Ка(з,с)ка, ло(ж,ш)ка, пов'я(з,с)ка, сте(ж,ш)ка, моло(т,д)ьба, ні(г,х)ті, ко(с,з)ьба, лі(ж,ш)ко, ле(г,х)ко, перемо(г,х)ти, боро(т,д)ьба, ні(ж,ш)ка, ми(г,х)тить, рі(с,з)ьба, во(г,х)ко, ду(ш,ж)ка, бі(г,х)ти, кі(г,х)ті, мере(ш,ж)ка, втя(г,х)ти, бе(з,с)трашний, вдя(х,г)ти, ву(з,с)ькі, (з,с)унути, бли(з,с)ькі, обов'я(с,з)ково, (з,с)хопити, ро(з,с)тебнути, ва(ж,ш)кі, пала(х,г)котить, прика(с,з)ка, ро(з,с)клад, (з,с)ипати, ланцю(ш,ж)ки, гру(т,д)ка, шви(д,т)ко, сму(ж,ш)ка, пля(ш,ж)ка, (з,с)бити, (з,с)мор(ж,ш)ки, дьо(г,х)тю, бе(з,с)крайї, посмі(ж,ш)ка, рі(т,д)кий, стру(ш,ж)ка, бе(з,с)мертний, вдя(г,х)ти.

Завдання 4. виправте помилки.

1. Завоцькими аллеями зпїшать миталурхи. 2. Довгі кілометри асфальтованих доріх залишилися по заду. 3. Інститутцькі аудиторії пахли краскою й сьвіжісьтю. 4. Курер передавав тирміновий наказ командира девізії. 5. Песа зхвилювала глядачів до глибини душі. 6. Кориспонден, взяши інтирвю у відомого хірурга, зайшов у палату. 7. Таксі зупинився біля кіно театру. 8. Нажаль, у касі не було потрібної суми грошей. 9. Ідея зтовриня штучного інтелекту довгий час надавала зпокою вченим. 10. Атистати зрілості урочисто вручав деректор школи. 11. Бюджет країни на наступний рік вимагає сер'йозного пирехляду. 12. Дескуссія тривала до пізнього вечора. 13. Туристи зібрали цікаві колекції комах і

мінералів. 14. Завтра обов'язково відвідаємо картину галереєю. 15. У футлярі лижало дорогоціне кол'є. 16. Дерегент смахнув палечкою – і полилася прекрасна мелодія у виконанні дугового оркестра. 17. Мене захопили і гиніальна музика, і красивий баретон артисста.

Завдання 5. Вставте пропущені букви.

З..рно, м..жа, п..кти, п..ньок, с..нок, в..сна, шістд..сят, с..стра, дер..во, ч..рило, б..реза, ж..втий, зр..зумілий, ч..сний, ч..рний, ш..л..стіти, з..лений, ч..ловік, ш..рокий, в..зти, з..мля, пш..но, р..бро, кл..нок, ш..птати, в..сокий, ч..ствий, ш..птати, л..жати, ч..рв'як, п..ріг, тр..буна, м..телиця, к..лодязь, ш..стий, л..лека, л..мон, г..лубиний, в..зти, кн..жковий, в..ерба, п..ерлина, л..тіти, оч..рет, ш..вк, ч..вен, ж..нитися, ж..натий, ш..рсть, блак..ть, річ..ще, щ..лина, ж..нка, зош..т, х..липати, ганч..рка, ш..пш..на, г..ркий, х..ст, х..трий, сок..ра, ж..вий, ч..стий, зач..ска, шк..дник, маш..на, г..дкий, ш..рокий, г..ря, ч..сло, ш..піти, к..слий, ч..ткий, к..сіль, ч..н, ш..сть, заг..бель, бдж..лка.

Завдання 6. Вставте потрібні варіанти прийменників у\в, і\й.

Відпочивати ... селі, поля ... ліси, батьки ... сини, вдень ... вночі, ... полі й ... саду, написав ... зошиті, Оксана ... Оленка, купити ... універмазі, мати ... батько, виконати ... праву, проживає ... Ужгороді, разом з ... учителем, Макола ... Петрик, ... вести ... речення, брат .. сестра, був ... Львові, Сашко ... Івась, вчився ... Вінниці, ... одному зошиті, поїхав ... зимку, повторити ... се, пішов ... не повернувся, шляхом ... шов, відпочивати ... Сваляві, написати ... творі, ходити ... формі, постуквати ... хвіртку, ... студентському гуртожитку, гніздо ... стрісі, гії ... діброви, вабить ... не відпускає, вчиться ... школі, знайшли ... мене, підкреслити ... реченні, портрет ... аудиторії, потрфель ... Ольги, пішов ... сад, плавати .. хвилях, заглядати ... вікно, працювати ... полі, бути ... світлому одязі, цінна ... казівка, гуляти ... лісі.

Завдання 7. Поставте іменники в давальному відмінку, вмотивовуючи вживання ь.

Тополька, ненька, черешенька, квасолька, калинонька, донька, сопілонька, сопілка, вихователька, яблунька, перпілонька, білка, галка, галька, рибалка, хустинка, матінка, хлібинка, писанка, читанка, скринька, спинка, ясонька, люлька, калинка, жменька, вишенька, тарілка, булка, Даринка, Диканька, ялинка, киянка, львів'янка, сніжинка, підстилка, рученька, голівонька, банка, зозулька, кишенька.

Завдання 8. Від поданих слів утворіть прикметники, що відповідають на питання чий?

Маланка, Параска, галка, Оленка, матінка, рибалка, перепілка, донька, лялька, ласунка, Наталка, вихователька, калинонька, зіронька, Маринка, ненька, Катеринка, жінка, манька, вчителька, циганка, іспанка, Васька, Парасонька, Даринонька, кізонька, калинка, дівчинонька,

Практичне заняття №5

Тема: Виконання орфографічних вправ

План:

1. Написання и, і, е, у словах іншомовного походження.
2. Подвоєння приголосних у словах українських та іншомовного походження.
3. М'який знак у словах українських та іншомовного походження.

4. Апостроф у словах українських та іншомовного походження.
5. Передавання на письмі іншомовних назв.

Завдання 1. Випишіть слова, у яких на місці риски треба ставити апостроф.

1. Б/юрократ. 2. Рутв/яний. 3. Р/ябий. 4. Роз/яснити. 5. Сузір/я. 6. Цв/ях. 7. Р/ябіти.
9. З/юрмитися. 10. Дит/ясла. 11. П/юпітр. 12. Бур/як. 13. Р/юмсати. 14. Миш/як.
15. Зв/язати. 16. Б/юст. 17. Дзв/якати. 18. Черв/як. 19. Об/єктив. 20. Бур/я. 21. Зор/я.
22. Пір/я. 23. Подвір/я. 24. Плоскогір/я. 25. Посв/ята. 26. Мавп/ячий. 27. Торф/яний.
28. Цв/яхи. 29. П/юре. 30. Обв/язати. 31. Зв'язківець. 32. Різьб/яр. 33. Кар/єра.
34. Без/язикий. 35. П/юпітр. 36. Мавп/ячий. 37. Подвір/я. 38. Вир/яджати.
39. Б/юст. 40. Об/єкт. 41. Ад/ютант. 42. Розм/якнути. 43. Дзв/якнути.
44. Зор/я. 45. Моркв/яний. 46 Черв/як. 47. Дем/ян. 48. В/ячеслав. 49 Роз/яснення.
50. Св/ященний. 51. Духм/яний. 52. Р/ятівник. 53. Узгір/я. 54. Р/юмсати. 55. Передсв/ятковий.
56. Обв/язувати. 57. Інтерв/ю. 58. Грав/юра. 59. К/юрі. 60. Торф/яний.

2. У поданих словах поставити, де потрібно, м'який знак.

1. Брин...чати. 2. П'ят...десят. 3. Безбат...ченко. 4. Сільс...кий. 5. Уман...ський.
6. Н...юанс. 7. Ател...є. 8. Пан...ство. 9. Кін...чик. 10. Близ...кість. 11. Молот...ба.
2. Кін...цівка. 12. Мен...ший. 13. Бояз...кий. 14. Дівчин...ці. 14. Яблун...ці.
15. Уман...ський. 16. Н...юанс. 17. П'ятсот... 18. Волин...ський. 19. Людс...кість.
20. Промін...чик. 21. Кін...чик. 22. Мен...ше. 23. Дон...чин. 24. Міл...ярд. 25. Мад...яр.
26. Селян...ство. 27. Ін...ший. 28. Різ...бяр. 29. Голубон...ці. 30. Хустин...ці.

3. Перелічити номери слів, у яких відбувається подвоєння.

1. Ас...оціяція. 2. Ан...отація. 3. Потомствен...ий. 4. Суд...я. 5. Л...яти.
6. Священ...ий. 7. Невблаган...ий. 8. Орлин...ий. 9. Жит...єпис. 10. Гол...андець.
11. Шас...і. 12. Стат...ей. 13. Священ...ик. 14. Щоден...ик. 15. Фін...и.
16. Довгождан...ий. 17. Ген...адій. 18. Військ...омат. 19. Змін...ий. 20. Запоріж...я.
21. Поволж...я. 22. Небачен...ий. 23. Неждан...ий. 24. Почут...ів. 25. Безсмерт...я.
26. Роз...ява. 27. Страйк...ом. 28. Радіст...ю. 29. Вил...ю. 30. Шос...є.

Завдання 2. Випишіть з поданого переліку слова з помилками. Поясніть їх написання.

З-посеред, Верховна Рада, не можна, пліч-о-пліч, Дарданели, бесперешкодно, ядерно-енергетичний, ахілесова п'ята, на-гора, цвях, бруто, середньовіччя, хібащо, величезний, пристрасний, ірреальний, вілла, криворізький, миш'як, розброєння, авжеж (частка), під час, беспечний, ллюються, медвяний, комп'ютер, аккумулятор, джигіт, інтерв'ю, казахський, пів-Харкова, ф'юзеляж, доцентський, зломити, дзв'якати, всеж-таки, спросоння, східно-слов'янський, чотирма, шосе, скраю, спідлоба, найблищий, по-брацьки, малодосліджений, близький Схід, раз за разом, із-за, позаторік, міні-футбол, дев'ятсот, Божа Матір, зовнішньополітичний, нізвідки, п'юре, дармащо, Збройні сили України,

тьмянний, з-поміж, меньшість, колач, присв'ячений, з давніх-давен, східно-європейський, латишський, бреніти, неспроста, адютант, пів кімнати, ніби то, без відома, суспільно-корисний, незрівнянний, різьбяр, священник, десь-інколи, студентство, мережево, марево, сфокусувати, грушевий, громадянська війна, дончин, бюлетень, блищий, брацтво, тьмянний, по-перше (присл.), незовсім, червоно-гарячий, прізвисько, аби-як, первісно-общинний, не сьогодні-завтра, св'ято, науково-фантастичний, дівчиньці, билинонці, Шіллер, обов'язати, туристський, Юрієвич, сцілити, навідліг, кінець кінцем, пів'європи, допобачення, п'ятдесят, як-не-як, мароканський, доречі, червяк, французський, каміньчик, бульйон, якраз, дизель, львівські вулиці, хто зна-звідки, моркв'яний, джінси, будь-щобудь, на ходу, в ногу, різдв'яний, Наддніпрянщина, проїзний, п'єдестал, президент, рік у рік, п'юпітр, загальноосвітній, пів-яблука, в ногу, на добраніч, по діловому, моркв'яний, вужчий, добриво, гірничопромисловий, здійснений, жовто-гарячий, Північна Буковина, на мить, грушоподібний, соколиний, аби-хто, норд-остівський, голандець, з дня на день.

Практичне заняття №6

Тема: Складні випадки вживання великої букви та правопису прізвищ і географічних назв.

План:

1. Правила вживання великої літери.
2. Правила правопису прізвищ і географічних назв.

Вправа 1. Розкрийте дужки і вставте велику або малу літеру. Поясніть вживання великої літери.

А. (г)енеральний (с)екретар ООН, (п)резидент України, (г)олова (в)ерховної (р)ади України, (п)рем'єр-(м)іністр Канади, (м)іністерство (о)світи і науки України, (з)ахідна Україна, (к)раїни (з)аходу, (б)ульвар Тараса Шевченка, (м)айдан (н)езалежності, (р)еспубліка (б)олгарія, (у)горська (р)еспубліка, (к)орейська (н)ародно-(д)емократична (р)еспубліка, (р)івненська (о)бласть, (у)манська (м)іськрада, (ш)евченкові поезії, (ш)евченківські поезії, (ш)евченківська премія, (н)обелівська премія, (в)олодимир-(в)олинський, (н)аціональний (б)анк України, (к)иївський (б)удинок (м)од, (к)иївський (н)аціональний (е)кономічний (у)ніверситет, (д)ень (н)езалежності України, (р)іздво, (а)ндріївська (ц)ерква, (в)олодимирський (с)обор, (к)иево-(п)ечерська (л)авра, (д)ержавний (м)узей (о)бразотворчого (м)истецтва, (ц)ентральна (н)аукова (б)ібліотека АН України ім. В. Вернадського, (п)ромінвестбанк України, (б)анк (а)валь, (є)вропейське (е)кономічне (с)півтовариство, (м)іжнародний (в)алютний (ф)онд.

Б. (р)ада (б)езпеки, (н)аціональна (о)пера України, (п)олісся, (с)танція (м)етро (л)ибідська, (з)акарпаття, (ч)ернігівська (о)блспоживспілка, (о)дещина, (п)риазов'я, (д)онбас, (з)бройні (с)или України, (ц)ентральне (у)правління (в)сеукраїнського (т)овариства (п)росвіта ім. Тараса Шевченка, (ц)ентральна (р)ада, (п)арламент, (с)енат, (к)онституційний (с)уд України, (о)рден (в)ітчизняної (в)ійни, (м)едаль (з)а (в)ідвагу, (о)рден (к)нязя (я)рослава (м)удрого, (е)зопівська (м)ова, (б)іблія, (б)ожа (м)атір, (е)поха (в)ідродження, (н)аціональний (у)ніверситет (к)иево-(м)огилянська (а)кадемія, (у)країнська (д)ержава; (д)ержавний (к)омітет з (н)ауки, (т)ехніки і (п)ромислової (п)олітики України; (д)октор (е)кономічних (н)аук, (м)іжнародна (с)пілка (у)країнських (п)ідприємців (МСУП).

Практичне заняття №7

Тема: Опрацювання основних правил правопису,
що вивчаються у початкових класах.

1. Формування орфографічних умінь на уроках української мови в початковій школі <https://core.ac.uk/download/pdf/268480796.pdf>
2. <https://works.doklad.ru/view/gUHOqSu8VO4/all.html>
3. Методи і прийоми навчання орфографії в початковій школі. <http://ua.textreferat.com/referat-13578-1.html>
4. Типи орфографічних диктантів в початковій школі. <http://ua.textreferat.com/referat-13578-1.html>
5. Методика вивчення орфографії. <https://studfile.net/preview/5253700/page:50/>
6. Особливості формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти. https://ludmulabulavchik.blogspot.com/2019/03/blog-post_42.html
7. Види орфографічних вправ, їх значення у формуванні правописних навичок школярів. <https://sites.google.com/site/nastusam96/33-proanalizuvati-vidi-komp-uternih-program-ta-elektronni-sistemi-navcanna>

Практичне заняття №8

Тема: Стилістичні засоби лексикології

План

1. Зміни в лексичній системі української мови.
2. Загальноживана лексика з погляду стилістики.
3. Стилістично обмежена лексика.
4. Застаріла лексика і неологізми.
5. Стилістичні можливості запозиченої лексики.

Завдання 1. Прочитайте текст, визначте повнозначні та неповнозначні слова, їх семантику.

На правому березі ріки Самари, яких десять миль від Дніпра, лежало українське село Спасівка. Даремно шукав би хто його в теперішню пору. Воно пропало. Зруйноване, поросле травою, як багато-багато інших тогочасних українських осель. Спасівка не відрізнялася своєю долею від інших осель. Так само була подібна своїм зверхнім виглядом до інших осель: такі самі хати з дерева та глини, вкриті соломною або очеретом.

Хати стояли рядком віконцями на південь, оточені огородами та садками. Посередині села великий майдан, де стояла невеличка дерев'яна церква, а побіч неї вбоге попівство. Не було тут видко якоїсь заможності. Кожний клав таку хатку, щоб легше перед холодом і спекою захиститися, а більш нічого. Нікому не снилося будувати гарних домів з хоромами, бо ніхто не знав, що завтра станеться, чи його праця відразу не спопеліє. То були страшні часи татарських набігів на Україну.

В тих часах вибирали люди під свої оселі такі місця, які, на їх гадку, давали б найпевніший захист перед ворогом та в яких можна б знайти найвигідніші умовини до життя: отож недалеко води або над водою, а відтак близько лісу або

очерету, де б на випадок татарського набігу найбезпечніше скритися та втекти від поганської неволі.

(А. Чайковський)

Завдання 2. Поясніть і запишіть значення поданих слів, користуючись тлумачним словником.

Університет, малювання, осінній, сміятися, спорт, олімпіада, сонячний, похибка, принадажувати, дрібно, затока.

Завдання 3. Користуючись тлумачним словником, доведіть омонімію слів, увівши їх у речення. Визначіть вид омонімії.

Обід, кома, загін, рій, край, круг, коловорот, до, дельта, легенда, лебідка, ласка, орган.

Завдання 4. Поясніть значення слів-омонімів у поданих словосполученнях.

На превеликий жаль – жаль грошей, косити траву – косити ока, відкритий кар’єр – з місця в кар’єр, нав’ючена лама – тибетський лама, потрібна річ – у тім то й річ, військовий секрет – секрет залоз, мистецький стиль – старий стиль, безкрайній степ – танцювати степ, терпіти сушу – зійти на сушу.

Завдання 5. Доберіть до поданих слів синоніми.

Шокувати, щедрий, повторювати, інформувати, ошукувати, оселя, омана, небокрай, зневажливий, дійсний, болючий, опромінювати, неспроможний, неук, некрополь, натурниця.

Завдання 6. Розташуйте слова в поданих синонімічних рядах у правильному порядку, користуючись словником синонімів. Визначіть домінують кожного ряду.

1. Обстоювати, обставати, уступатися, обороняти, боронити, відбороняти, захищати. 2. Люстро, свічадо, дзеркало. 3. Бахнути, потягнути, угатити, полоснути, чесонуту, мазнути, ударити, зацідити. 4. Руїна, розвал, руйнація, нищення, руйнування. 5. Точний, істинний, правдивий, справедливий, симетричний, правильний. 6. Гарувати, капарити, творити, трудитися, працювати, робити, чинити, партачити, партолити.

Завдання 7. Доберіть антоніми до підкреслених слів та утворіть антонімічні словосполучення.

1. Сухе місце, сухе повітря, сухий хліб, суха шкіра, суха людина, сухий голос, сухі стосунки, суха доповідь. 2. Рідкий борщ, рідке паливо, рідкий гість, рідке світло. 3. Квола людина, квола хода, кволий настрій. 4. Жирна страва, жирне волосся, жирна худоба, жирний шрифт. 5. Гарне обличчя, гарна вистава, гарний товариш, гарна каша, гарні хвилі, гарне навчання.

Завдання 8 Складіть речення з трьома парами антонімічних словосполучень.

Завдання 9. Знайдіть у реченнях антоніми й випишіть їх. Укажіть типи антонімів.

1. Є ще у Куреня дві великі діри по боках. Одна зяє на північ, звідки взимку вітри холодні, друга на південь, звідки вітри теплі... Взимку та повесні Курінь відчинено з ранку до вечора і цілу ніч... А восени і влітку – зась, тому що і двері, і дірки, і бур’яни довкола засновані павутиною: згори вниз, уздовж і впоперек, сітями круглими і сітями навкісними... (Г. Тютюнник). 2. Море почорніло, тільки біліла пересип, неначе довгий клапоть білого полотна (І. Нечуй-Левицький). 3. Дев’ять здоровенькі край неї, потішають її, а одно морщиться,

кисне, недуже... (Г. Квітка-Основ'яненко). 4. Від чого більш жаль візьме? Чи від батькових скубок, або хоч і пужки, чи від матиного голублення? (Г. Квітка-Основ'яненко).

Завдання 10. З'ясуйте різницю в лексичному значенні поданих паронімів і введіть їх у речення.

Ознайомити – познайомити, адресат – адресант, ожеледиця – ожеледь, пам'ятка – пам'ятник, паливо – пальне, музичний – музикальний, агітаторський – агітаційний, військовий – воєнний, дільниця – ділянка, первісний – первинний, писемний – письменний, ідеальний – ідеалістичний, реальний – реалістичний, професійний – професіональний, вибачати – вибачатися, їда – їжа, степінь – ступінь, показчик – показник, афект – ефект, виключно – винятково, завдання – задача, адрес – адреса, вправа – управа, сильний – силовий, компанія – кампанія, інтелігентний – інтелігентський, редакційний – редакторський, продуманий – придуманий, матеріальний – матеріалістичний, проблемний – проблематичний.

Завдання 11. Запишіть відомі педагогічні (психологія, логопедія, дефектологія, українська мова) терміни, розкрийте їх значення, з'ясуйте походження. Вкажіть, які із цих термінів уживаються в практичній діяльності вчителя початкової школи, корекційного педагога?

Завдання 12. Прочитайте текст. Випишіть науково-термінологічну лексику. Вкажіть, до яких галузей науки належить кожний визначений термін.

Педагогічний процес ставить перед пересічним педагогом вимогу — він, педагог, повинен володіти арсеналом засобів для донесення студентам свого досвіду. Ці засоби завжди індивідуальні, неповторні. Крім слів, голосу, інтонації, в розпорядженні педагога є ще жест, рух, ритміка тощо. Але найперше і найвагомніше - очі! Насамперед вони допомагають приковувати до себе увагу.

Психологія педагогічної майстерності виділяє кілька методів завоювання уваги аудиторії, одні з них — пасивний і агресивний.

Пасивний метод полягає в тому, щоб фокусувати увагу аудиторії на своїй особистості. Послідовним, логічно струнким роздумом, поміркованою почуттєвістю збирається увага аудиторії в єдину педагогічну дію.

Агресивний метод протилежний пасивному. Цим шляхом ідуть сильні, розумні, експресивні педагоги. Їх почуття і воля звільняються через інтелект могутнім плином і миттєво привертають до себе увагу аудиторії. З тренованою переконаністю такий педагог неначе гіпнотизує слухачів. Хоч у цілому гіпнотизування й короткочасне, однак різними засобами його можна підтримувати стільки, скільки потрібно для розв'язання педагогічної задачі. Інколи для цього використовуються темпорит-ми і своєрідна педагогічна монотонність. За допомогою яких педагог ніби "врубється" у свідомість слухачів, присипляючи, а потім напружуючи її, доводячи себе і слухачів до кульмінації почуттєвих переживань. Ця кульмінація і сприяє формуванню установок і переконань особистості, їх вияви зумовлюються тренованістю педагога, рівнем його психотехніки.

Зрозуміло, що кожний педагог виробляє свої індивідуальні засоби, користуючись якими він гранично наближається до одухотвореності і досягає найвищого ступеня.

Завдання 13. Прочитайте поданий текст, випишіть архаїзми, з'ясуйте їх значення.

Світлиця в Череваня була така ж, як і тепер буває в якого заможного козака (що ще то за луччих часів дід або батько збудовав). Сволок гарний, дубовий, штучно покарбований; і слова з святого письма вирізані; вирізано і хто світлицю збудовав, і якого року. І лавки були хороші, липові, із спинками, та ще й килимцями позастилані. І стіл, і божник із шитим рушником округи, і все так було, як і тепер по добрих людях ведеться. Одно тільки диво було в Череваня таке, що вже тепер ніде не зуздриш. Кругом стін полиці, а на тих полицях срібні, золоті й кришталеві кубки, коновки, пляшки, таці і всяка посудина, що то на війні поздобувано. Як палили козаки шляхетські двори і княжецькі замки, то все те мішками виносили. Так-то бог тоді погодив козацтву, що ті вельможні каштеляни і старости пишні, несказанно горді, що гукали на гайдуків, сидя із сими кубками да конвами поза столами, пішли в неволю до Криму або полягли головою в полі, а їх кубки стоять у козака в світлиці. Іще ж по стінах висять і їх шаблі, пицалі під сріблом, старосвітські сагайдаки татарські, шиті золотом ронди, німецькі гаркебузи, сталеві сорочки, шапки-сисюрки, що вкриє тебе залізною сіткою - і ніяка шабля не візьме. От же ніщо тіє не оборонило ляхів і недоляшків: допекли козакам і поспільству до самого серця. Та от тепер і ті луки, і ті шаблі, і вся та зброя сіяє не в одного Череваня в світлиці і веселить козацькі очі.

Тільки ж Петру, Шрамовому синові, здалось найкраще у пекарні, хоть там не було ні шабель, ні сагайдаків, а тільки самі квітки да запашні зілля за образами й поза сволоком, а на столі лежав ясний да високий хліб.

(П. Куліш)

Завдання 14. Опишіть двох своїх товаришів з протилежною зовнішністю і різними рисами характеру, використовуючи все багатство української лексики.

Практичне заняття №9

Тема: Визначення фразеологізмів у тексті та створення текстів на основі фразеологізмів

План

1. Поняття про фразеологічні одиниці.
2. Класифікація фразеологізмів.
3. Мовні кліше, штампи, складені найменування.
4. Прислів'я та приказки.
5. Джерела української фразеології.

Завдання 1. Користуючись фразеологічним словником, з'ясуйте значення фразеологізмів. Складіть текст, вживаючи подані фразеологізми.

Хоч з лица води напийся; Бог (кралець) міру загубив; курити фіміам; во врем'я оно; грати на нервах; ухопити шилом патоки; підбивати клинці; смалити халявки; мовчанку справляти; вухналі кувати зубами; одним миром мазані; підвести під монастир; пара чобіт на одну ногу; по крашанках пройде і жодної

не роздавить; кебету мати; перетворювати карася на поросю; як на долоні волосся виросте; класти безчестя; передавати куті меду; і в корці води не впіймаєш.

Завдання 2. Розкрийте значення поданих прислів'їв та приказок(на вибір). Обґрунтуйте свою думку.

- Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається.
- Птицю пізнати по пір'ю, а людину по мові.
- Будь господарем своєму слову.
- Слово — не горобець, вилетить — не спіймаєш.
- Від теплого слова і лід розмерзається.
- Де мало слів, там більше правди.
- Діла говорять голосніше, як слова.
- Де слова з ділом розходяться, там непорядки водяться.
- З пісні слова не викидають і свого не вставляють.
- І від солодких слів буває гірко.
- Кого не б'є слово, тому й палиця не допоможе.
- Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова — ворогів.
- Краще переконувати словами, як кулаками.
- На ласкаве слово не кидайся, а за грубе не гнівайся.
- Не кидай слова на вітер.
- Шабля ранить тіло, а слово — душу.
- Слово — вітер, письмо — ґрунт.
- Слово до слова — зложиться мова.
- Слово може врятувати людину, слово може і вбити.
- Слово старше, ніж гроші.
- Удар забувається, а слово пам'ятається.
- Чоловік має два вуха, щоб багато слухав, а один язик, щоб менше говорив.

Завдання 3. Прочитайте текст. Випишіть фразеологізми, з'ясуйте їх значення та підберіть фразеологізми-синоніми.

Отак, раз, на клечальній неділі, була Маруся у своєї подруги у дружках на весіллі і сиділа за столом. Проти дружечок, звичайно, сиділи бояри. Старшим боярином був з города парубок, свитник Василь. ...

От, сидячи за столом, як вже попринімали страву, давай тогді Василь дівчат розглядать, що були у дружках. Зирк! і вздрів Марусю, а вона аж у третіх сиділа, бо старшою дружкою, скільки було її не просять, ніколи не хоче: "Нехай, - каже, - другі сідають, а мені і тут добре".

Став наш Василь і сам не свій і, як там кажуть, як опарений. То був шутливий, жартовливий, на вигадки, на приклади - поперед усіх: тільки його й чули, від нього весь регіт іде; тепер же тобі хоч би півслова промовив: голову посупив, руки поклав під стіл і ні до кого нічирк; усе тільки погляне на Марусю, тяжко здихне і пустить очі під лоб.

(Г. Квітка-Основ'яненко)

Завдання 4. Складіть синонімічні ряди з поданих фразеологізмів, визначіть значення, яке їх об'єднує.

Залити за шкуру сала, ні се ні те, ні сіре ні чорне, як оселедці в бочці, очима стріляти, підбивати клинці, ні в тин ні в ворота, яблуку ніде впасти, бісики пускати, ні риба ні м'ясо, допекти до живого, голці ніде впасти, смалити халявки, виводити на чисту воду, пальця просунути ніде, зривати маску, ні тпру ні ну, розкрити карти, виводити на сухе, діяти на нерви, плюнути ніде, ні грач ні помагач, вимотувати душу.

Завдання 5. У яких мовних ситуаціях доцільно використовувати подані крилаті вислови?

Альфа і омега, апостол правди і науки, біла ворона, випити чашу до дна, богема, Боже, захисти мене від моїх друзів, відкрити америку, бути людиною – значить бути творцем, буря в склянці води, буття визначає свідомість, відкритий лист, вносити лепту, все втрачено, крім честі, випити чашу до дна, гордіїв вузол, дух часу, держава – це я, лебедина пісня, езопівська мова, бальзаківський вік, вовк в овечій шкурі, блудний син, перехресні стежки, пуп землі, нести свій хрест, загублене покоління, суєта суєт, драконівські закони, корінь зла, знання – це сила, робити з мухи слона, яблуко незгоди, біла ворона, квінтесенція, кидати бісер свиням, книга життя, крокодилячі сльози, колесо фортуни, краща половина, краще – ворог хорошого, людину шукаю, мета виправдовує засоби, мова дана людині, щоб приховувати свої думки, умивати руки, немає пророка у своїй вітчизні, нести свій хрест, ознаки часу, перейти рубікон, пізнай самого себе, святий обман, сноб, соломонове рішення, темна людина, точність – увічливість королів, філістер, ходяча енциклопедія.

Завдання 6. Скласифікувати наведені одиниці і пояснити їхнє значення.

1. Бити байдики, дати гарбуза, спіймати облизня, п'ятами накивати, молоти язиком, повісити носа, сміх розбирає, набратися лиха, охопив смуток, винести подяку, прикусити язика, скалити зуби, гніздо з оригіналом, рука руку миє, громада - великий чоловік.

2. Теревені правити, замилювати очі, ловити гав, тримати язика за зубами, губу копити, гнути спину, зло бере, порушити питання, скласти подяку, хоч з мосту та в воду, скорчитися в три погібелі, ліквідувати заборгованість, руки сверблять, в страху великі очі.

Завдання 7. Визначити походження поданих фразеологізмів.

1. Де згода, там і вигода ; як мертвому кидало ; як горох при дорозі ; підвищувати тон ; вивести на орбіту ; учітеся, брати мої, думайте, читайте ; святая святих ; крокодилові сльози.

2. Під лежачий камінь вода не тече ; п'яте колесо до воза ; іти в ногу ; розбити кайдани ; холодна війна ; чуття єдиної родини; око за око ; лебедина пісня.

Завдання 8. Пояснити значення фразеологізмів з іменником **рука**.

Грати в чотири руки, подати руку допомоги, носити на руках, нечистий на руку, опускаються руки, гріти руки, брати голими руками, волю дати рукам, валитися з рук, махнути рукою, права рука, рука руку миє, дати по руках, своя рука – владика, сверблять руки, ходити по рукам.

Добрати по кілька фразеологізмів із словами **голова, око, серце, слово**.

Завдання 9. Скласти казку про омоніми (синоніми, антоніми, фразеологізми для учнів 3 класу).

Практичне заняття №10-11

Тема: Специфіка побудови різного типу словників та методика роботи з ними.

План

1. Поняття про лексикографію.
2. Історія української лексикографії.
3. Загальні відомості про словники.
4. Типи словників.
5. Сучасні словники української мови.
6. Роль словників у професії вчителя.

Завдання 1. Ознайомтеся з будовою таких словників: «Словник української мови», «Орфографічний словник», «Словник іншомовних слів», «Орфоепічний словник», «Тлумачний словник», «Педагогічний словник». Випишіть зразки статей з цих словників. Які особливості слів розкриває кожен з цих словників?

Завдання 2. Випишіть із п'ятих словників української мови кілька статей, які покажуть інформацію, закладену в словниках.

Завдання 3. Прочитайте текст, випишіть запозичені слова. Користуючись словником іншомовних слів з'ясуйте їх значення.

Князь Альбрехт часом зупиняється, щоб одпочити, і підводить голову догори, до колосальної будівлі. І тоді на устах його видушується тонка посмішка людини, що знаходить заслужену сатисфакцію у своїй вищості. Стиль омнеїзму! Розуміється, омнеїзму, всеїзму, всього, що тільки можна зібрати, купити; щирий витвір біржової, нажертої честолюбності й претензійної нездарності. О віки, ви проминули недурно, тут зібрано - не бійтеся! - все, що творив ваш геній: і шпиляста, напружена в небо, в потойбічність, у тайну готика; і округлий, заспокоєний у святій урочистості візантизм; і бруталний, але змодернізований американізм; величезне депо стилів і епох, накопичена страшна кучугура дорогоцінних речей, понакрадуваних, понаграбовуваних і зганьблених негідними руками. Понурі, стіжкуваті башти - і розлогі, сміхотливі тераси. Аскетичні шпилі - і череваті бані. Над дорійським порталом парадного входу з строгими, чистими колонами - у виступах, прищах і гримасах неомнійська башта на дівочих, незайманих, святих ногах - тіло череватого, погриженого нечистими хробаками розпускного біржового махера.

(В.Винниченко)

Завдання 4. Прочитайте й запишіть подані слова, поставте наголос, звірте зі словником, запам'ятайте наголошування слів, які викликали сумніви.

Разом, заввишки, твоя (твого, твої), своя (свого, свої), завдовжки, виразно, морозно, абияк, атлас, ремінь, сосна, затемна, зсередини, всередині, босоніж, простий, бігом, везти (везла, веземо), мести (мела), ходжу, роблю, одинадцяти, одинадцятий, кажу, ношу, пишу, в'яжу, воджу, несу, пуцу, повземо, б'ємо,

вірші, пасинок, приріст, перепустка, ростемо, веземо, партер, рівнина, спідниця, ознака, первісний, предмет, лємо, була, були, було, ненавидіти, черпати, стерпіти, сотенний, гнати, будь-хто, казна-хто, дещо, абищо, абиякий, вимова, подушка, прабатьківщина, занепад, збірник, чайник, натяк, центнер, колесо, колія, хто-небудь, котрий, моя (мого, мої), цього, того, тебе, нікотрий, одинадцять, одинадцятро, дев'ятнадцять, дев'ятнадцятро, одного, десяти, двадцяти, тридцятьох, півтора, півтори, відчай, заголовок, помилка, перегук, перевесло, убрання, ясний, сільськогосподарський, дробовий, порядковий, черговий, чарівний, їстівний, річковий, торф'яний, говіркий, занизький, український, тридцятро, десятро, чималий, двадцятро, докорінний, наново, солодко, глибоко, високо, гаряче, сповна, байдуже, слідом, абихто, ніякий, абичий, якось, задарма, самий, весняний, вітчизняний, пересічний, моркв'яний.

Завдання 5. Користуючись фразеологічним словником, з'ясуйте значення фразеологізмів.

Хоч з лица води напийся; Бог (кравець) міру загубив; курити фіміам; во врем'я оно; грати на нервах; ухопити шилом патоки; підбивати клинці; смалити халявки; мовчанку справляти; вухналі кувати зубами; одним миром мазані; підвести під монастир; пара чобіт на одну ногу; по крашанках пройде і жодної не роздавить; кебету мати; перетворювати карася на порося; як на долоні волосся виросте; класти безчестя; передавати куті меду; і в корці води не впіймаєш.

Завдання 6. За допомогою словників з'ясуйте, звузилося чи розширилося значення поданих слів. Запишіть ці слова у два стовпчики, зробіть і подайте в письмовій формі відповідні висновки про зміну значення слова.

Чорнило, перо, коло, лопух, пудра, зелені, афганці, Львів, Великі Мости.

Завдання 7. Сформулюйте значення слова *стілець*, зіставляючи його із значення інших слів (крісло, лава, диван, табуретка, ліжка, тощо).

Завдання 7. Як правильно: дружна підтримка чи дружня підтримка?

Завдання 8. Скласти статті до синонімічного словника до слів : *ити, журитися*.

Завдання 9. З'ясуйте значення слова «мова» за тлумачним та енциклопедичним словником. Порівняйте пояснення та зробіть відповідні висновки.

Завдання 10. Випишіть кілька (на вибір) словникових статей зі «Словника іншомовних слів» та «Етимологічного словника», прокоментуйте їх будову.

Завдання 11. Запишіть одну – дві назви одномовних словників різних типів: тлумачних, нормативних, вибіткових, генетичних, функціональних, ненормативної лексики.

Завдання 12. Поясніть значення поданих слів, укажіть їх граматичні та стилістичні характеристики. Позначте місце наголосу.

Абревіатура, блюзнірство, бодібілдинг, демагогія, інструктор, інтенсивний, марево, наготові, нахлібник, облишати, перерозподіл, пошесть, публікувати, ролер, рушій, стовбур, страйк, тризуб, уніфікація, ураган, фойє, цілина, чепурний, чисельний, щабель, язичество, якість.

Завдання 13. Доберіть приклади: а) щоб слово мало кілька значень, кожне з яких позначало б своє поняття; б) одне і те ж поняття передавалося б кількома словами; в) одне поняття передавалося б фразеологічним сполученням.

Завдання 14. Знайдіть слово, яке не вписується за своєю семантикою (значенням) у ряд поданих нижче слів.

Чиновництво, земляцтво, студентство, селянство, козацтво, учнівство, босяцтво, учительство.

Завдання 15. У якому значенні вжито слово *мета* у поданих нижче реченнях?

З метою виявлення жанрових особливостей цього твору надіслали його на кваліфікаційну експертизу. О, бідний той, хто крізь завої сині іде самотньо, мовчки, без мети.

Завдання 16. Скориставшись тлумачним словником, з'ясуйте, чи є подані слова багатозначними.

Мантія, імунітет, межувати, мова, мода, ідея, полотно, дужий, буря, серпанок;

скарбниця, гострий, зірка, вершки, смак, сивий, конкістадор, пекло, гриміти; стіл, лінія, корифей, проза, апетит, імперія, жар, чай, форма, обертатися, стаціонар.

Завдання 17. Порівняйте словникові статті тлумачного та енциклопедичного довідників, з'ясуйте, чим різняться подані відомості. Самостійно відшукайте в різних словниках статті з тим самим словом у реєстрі, порівняйте інформацію.

Антикваріат (від лат. *antiquus* — старовинний) — предмети мистецтва минулого, цінні як пам'ятки старовини, історії та побуту. Поруч із творами образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва до А. можуть належати різні рідкісні чи унікальні речі. Збиранням предметів мистецтва попередніх епох займалися здавна. Відомі зокрема колекції понтійського царя Мітридата VI Євпатора та Юлія Цезаря. Від к. 12 — поч. 14 ст. збирання А. набуває в Європі значного поширення. Володарі навіть найменших держав і князівств вважали за необхідне мати в своїх палацах цінні твори мистецтва, зразки зброї. Так склалися численні приватні колекції, на основі яких пізніше сформувалися найвідоміші музеї світу — Лувр, Британський, Ермітаж, Прадо та ін. Торгівля А. поступово стала однією з помітних галузей світового бізнесу.

В Україні були відомі колекції князя К. Острозького, П. Могили, князів Вишневецьких, Радзивіллів, графів Потоцьких та ін.

(Енциклопедія сучасної України)

Антикваріат, - у. Цінні, коштовні речі старовини. Антикварні книги, картини, прикраси.

(Тлумачний словник української мови)

Браконьєрство — 1) Добування або знищення диких тварин з порушенням правил мисливства, рибальства та вимог законодавства щодо охорони тваринного світу. 2) Лісопорушення, а також незаконне збирання рідкісних і цінних рослин. Б. вважається адміністративним проступком або злочином. Для профілактики Б. важливе значення має роз'яснювальна і виховна робота серед населення. Державний нагляд за дотриманням правил лісокористування

здійснюють відповідні міністерства і відомства, допомогу їм у цьому надають громадські організації, зокрема Українське товариство охорони природи. Особи, винні у здійсненні б., притягаються до адміністративної, кримінальної та матеріальної відповідальності.

(Екологічна енциклопедія)

Браконьєрство, а, с. Полювання в недозволених місцях або в заборонений час. *Безробітний Семен мусив годувати онуків браконьєрством на ставу (Козл.)*

(Тлумачний словник).

Завдання 18. Користуючись словником синонімів або тлумачним словником, поясніть різницю між словами.

Домашній – свійський, одержувати – отримувати – діставати – здобувати, суспільство – громада – товариство.

1. Укласти словник мови окремих творів улюбленого письменника.

2. За «Словником мови Т.Г.Шевченка»:

◆ Виразно прочитайте поезію В. Самійленка «Українська мова» та з'ясуйте алегоричний зміст першої частини.

◆ Випішіть емоційно – етичні звертання, установіть їхню стилістичну роль.

◆ Доберіть означення – епітети до лексеми *слово*, з'ясуйте їхню стилістичну роль.

◆ Випішіть 10 авторських неологізмів, з'ясуйте їхню стилістичну роль.

◆ Виберіть антонімічні лексеми.

◆ Доберіть синоніми до слова *йти*, з'ясуйте їхні стилістичні відтінки.